

bilimname XL, 2019/4, 137-172
Geliş Tarihi: 08.05.2019, Kabul Tarihi: 10.08.2019, Yayın Tarihi: 31.12.2019
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.562024>

TÜRKİYE’DE DİN PSİKOLOJİSİ TEZLERİNDE DİNDARLIK ÖLÇEKLERİ: Bibliyografik Bir Araştırma (1997-2019)

● Ahmet ALBAYRAK^a

● Emine KURT^b

Öz

Dindarlığın tanımlanması ve kavramsallaştırılması öteden beri din psikolojisinin önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Bu durum dindarlığın, karmaşık ve kompleks yapısı yanında psikolojik, sosyal, kültürel, tarihsel vb. pek çok önemli faktörle olan ilişkisinden kaynaklanır. Din psikolojisi alanında ilk dindarlık ölçme araştırmalarının başladığı 1940’lı yıllardan bu yana, dindarlığın operasyonel tanımlarına vurgu yapılmıştır. Bu araştırmalarda geçerli ve güvenilir ölçekler vasıtasıyla dindarlığın derecesi, yönü, eğilimi ve boyutları vb. tespit edilmeye çalışılmaktadır. Alanın uzmanları tarafından gerekli kuramsal çerçevenin oluşturulması ve ilgili dindarlık ölçeğinin tespit edilmesi sorun oluşturmazken alana yeni giren araştırmacılar için bu durum önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ülkemizde din psikolojisi başta olmak üzere çeşitli disiplinlerde çok sayıda dindarlık ölçeği geliştirilmiştir. Dolayısıyla dindarlık ölçme çalışmalarına yeni başlayacak olan bir araştırmacı için mevcut ölçeklerin bilinmesi, araştırma konusuna ve örneklem grubuna uygun ölçeğin belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle araştırmanın amacı; din psikolojisi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılan “dindarlık ölçekleri”ne ilişkin bir literatür ortaya çıkarmak olarak belirlenmiştir. Belirlenen amaca yönelik olarak da bibliyografik yöntem tercih edilerek tezlerin dindarlık ölçeklerine göre tasnifi yapılmıştır. Din psikolojisi alanında yapılmış tezlere ulaşmak için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi (Yök Tez) veri tabanı kullanılmıştır. İlgili veri tabanında tarih aralığı sınırı koymadan tarama terimi alanına “din psikolojisi”, “dindarlık”, “dini inanç”, “dini tutum” ifadeleri girilmiştir. Tarama sonucunda 1997-2019 yılları arasında yapılmış 96 yüksek lisans ve doktora tezi araştırma kapsamına alınmıştır. Bu çalışmanın din psikolojisinde ölçme araçlarına ve çalışmalarına ilişkin 22 yıllık bir birikimi göstermesi ve alana yeni giren araştırmacılar için önemli bir literatür koyması açısından faydalı olacağı umulmaktadır.

^a Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, ahmetalbayrak1@gmail.com

^b Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, fkurt@gmail.com

Anahtar kelimeler: Din psikolojisi, dindarlık, dindarlık ölçeği

**RELIGIOSITY SCALES IN THESESES PSYCHOLOGY OF RELIGION IN TURKEY:
BIBLIOGRAPHICAL RESEARCH (1997-2018)**

Defining, understanding, explaining the phenomenon of religiosity, and its revealing the effects on the individual with its different dimensions is one of the basic study topics of the psychology of religion. However, the multi-dimensional and complex structure of religiosity brings with it a number of difficulties in the definition and conceptualization. In order to understand the phenomenon of religiosity from past to present, many definitions and conceptions have been made. Especially theology, philosophy, social sciences, etc. many different areas have shown interest in the subject within the framework of their perspectives. In the definition of religiosity; in addition to the sociological contexts such as religion, tradition, and culture, there is also the psychological context that has been considered concerning the perception of religion on the individual level and how religion is experienced. Therefore, there are many definitions of religiosity in the literature, which are made by different disciplines according to different dimensions and different contexts.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Dindarlık olgusunu tanımlama, anlama, açıklama ve farklı boyutlarıyla birey üzerindeki etkilerini ortaya koyma vb. din psikolojisinin temel çalışma konularından birisidir (Hökelekli, 2010a, s. 8). Ancak dindarlığın çok boyutlu ve kompleks bir yapıda olması, tanımlama ve kavramlaştırmada birtakım güçlükleri de beraberinde getirmektedir (Hökelekli, 2010a, s. 73). Geçmişten günümüze dindarlık olgusunun anlaşılabilmesi için çok sayıda tanım ve kavramlaştırma yapılmıştır. Özellikle teoloji, felsefe, sosyal bilimler vb. birçok farklı alan, kendi perspektifleri çerçevesinde konuya ilgi göstermişlerdir. Dindarlık tanımlamalarında; mensup olunan din, gelenek, kültür gibi sosyolojik bağlamların yanı sıra bireysel düzeyde din algısı ve dinin yaşanma biçimiyle ilişkili olarak psikolojik bağlama da dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla literatürde farklı disiplinler tarafından farklı boyutlara ve farklı bağlamlara göre yapılmış çok sayıda dindarlık tanımı vardır (Mehmedoğlu, 2006, ss. 465-469; Yapıcı, 2002, ss. 75-80).

Din bilimleri araştırmalarında dindarlığın tanımlanması kadar, ölçülebilmesi de önemlidir. Tanımlama ve kavramlaştırmaya yönelik

problemler, dindarlığın ölçülmesi ve değerlendirmesinde de ortaya çıkmaktadır. Pek çok din psikoloğu tarafından özellikle ilişkisel araştırmalarda ölçekler en güvenilir veri toplama araçları olarak görülmektedir (Yapıcı, 2004, s. 92). Dindarlık ölçme aracı; örneklem grubuna, araştırmacının eğilimine, araştırmanın konusuna ve niteliğine, araştırmanın yapıldığı ortamın sosyo-kültürel şartlarına, araştırmanın yapıldığı zaman dilimine, araştırmanın kısıtlılıklarına vb. göre değişebilmektedir (Mehmedoğlu, 2006, s. 468; Yapıcı, 2004, ss. 88-95). Burada bir araştırmaya en uygun ölçme aracını tespit edebilmek için şu soruların cevabı aranabilir (Onay, 2001, s. 440): Dindarlık ölçümünde amaçlanan nedir? Dindarlık ölçümünde ölçülmesi istenen dindarlık, ne tür bir dindarlıktır? Dindarlık ölçümünde hedeflenen boyutlar nelerdir? Dindarlık, hangi bağlamda ölçülecektir? Dindarlık ölçümü, hangi örneklem grubu üzerinde yapılacaktır? Dindarlık faktörü ile birlikte ölçülecek diğer değişkenler nelerdir?

Dindarlık yukarıda da belirtildiği gibi psikolojik, sosyolojik, kültürel vb. pek çok unsurdan beslenen ve etkilenen karmaşık bir olgudur. Dolayısıyla dindarlık ölçümünde bu unsurların dikkate alınması kaçınılmazdır. Bu anlamda dindarlık ölçümünde evrensel değerlerden çok bağlanılan dini inanca ve yerele özgü değerlerin esas alınması önemlidir.

İlk dindarlık ölçekleri Batı’da ve Amerika’da 1940’lı yıllarda geliştirilmiş ve tarihsel süreç içerisinde dindarlık kriter, gösterge ve boyutlarında değişimler olmuştur (Mehmedoğlu, 2006, s. 469; Onay, 2001, ss. 439-442). İlk dindarlık ölçme çalışmalarının Batı merkezli olması ve bu çalışmaların zamanla diğer inanç, kültür ve gelenekler tarafından adapte edilmeye çalışılması yerellik bağlamında bir takım önemli sorunları da beraberinde getirmiştir (Hökelekli, 2010b, ss. 190-192). Bu sorunlar ülkemizde din psikologları ve diğer alanlardan araştırmacılar tarafından dikkate alınmış ve dindarlık ölçümünde yöntem, teknik ve araçlar geliştirme konusunda kısıtlı da olsa bir birikim ortaya çıkmıştır. Söz konusu çalışmalar sonucunda Türk-İslam geleneği bağlamında gerek uyarlama ve gerekse ülkemize özgü dindarlık ölçme araçları geliştirilmiştir.

Mevcut literatürde çok sayıda dindarlık ölçeğinin olması din psikolojisinde ve alana ilişkin çalışma yapan araştırmacılar için uygun ölçme aracının belirlenmesi oldukça önemlidir. Ancak bu durum, özellikle alana yeni giren araştırmacılar için ciddi bir problem haline gelebilmektedir. Hangi tür araştırmalarda hangi tür ölçeğin kullanılması gerektiği ya da ilgili ölçeklere nasıl ulaşacakları hakkında sorunlar yaşayabilmektedirler. Bu

çalışmanın bahsi geçen konularda araştırmacılara yardımcı olacağı umut edilmektedir. Ayrıca Türkiye’de din psikolojisinin ölçme araç, yöntem ve teknikleri açısından gelmiş olduğu durumu (her ne kadar derinlemesine bir analiz yapılmamış olsa da) sergilemesi açısından da bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle dindarlık ölçümünün tanımı, kriterleri, problemleri ve güncel yaklaşımlar üzerinde durularak özellikle Batı’da ve ülkemizde yapılmış olan dindarlık ölçme çalışmalarına kısaca değinilmiştir. Ardından makalenin asıl konusu olan Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılmış tezlerde kullanılan dindarlık ölçme araçlarına dair bir literatür bölümüne geçilmiştir.

A. Dindarlık Ölçümünde Tanım, Yöntem ve Problemler

1.Dindarlık Ölçme Nedir?

Özel yöntem ve teknikler kullanarak bir kişinin dindarlık düzeyini kestirmeye (belirlemeye) ve elde edilen sonucu rakamsal değerlerle ifade etme, “dindarlık ölçme” olarak adlandırılır. Dindarlık ölçümünde anket (ölçek) kullanımı, yaygın ve pratik bir yöntemdir (Onay, 2001, s. 440). Din psikologları tarafından dindarlık olgusunun anlaşılması ve belirlenmesi için hassas ve geçerli ölçme araçları ve teknikleri geliştirilmiştir (Yıldız, 2001, s. 24). Dindarlık ölçme araçları, belli bir dindarlık tanımı çerçevesinde şekillenir. Dolayısıyla dindarlık tanımları ve algıları ile dindarlık ölçekleri arasında önemli bir ilişki vardır (Yapıcı, 2004, s. 104).

Dindarlık, en yalın haliyle “yaşanan din” olarak tanımlanabilir. Yani “dinin, hayata geçirilerek bilfiil yaşanma biçimi”dir (Hökelekli, 2010b, s. 43). Dolayısıyla dini anlama ve algılamadaki farklılıklara bağlı olarak kişiden kişiye değişen öznel bir yaşantı söz konusudur. Bu bağlamda din psikolojisi; dini tutum, dini tecrübe, aşkınlık vb. kavramların, dini inanç ve uygulamaların birey açısından anlamlarını inceleme peşindedir (Hökelekli, 2010b, ss. 34-35; Mehmedoğlu, 2006, s. 468). Burada özneliğin öne çıkması dindarlığı; tanımlanması güç, göreceli ve kompleks bir kavram haline getirmektedir. Bu yüzden din psikologları tarafından “operasyonel” tanımların gereği ve önemine vurgu yapılmıştır (Ok, 2011, s. 530; Yıldız, 2001, s. 24). Dolayısıyla “dindar olmak ne demektir?”, “dindarlığı nasıl belirleyebiliriz?” gibi sorulara operasyonel tanımlar çerçevesinde yanıt aranır. Operasyonel olarak eğer bir kişi diğer tüm olanaklara rağmen dini bir grup veya topluluğun üyesi ise, dini hizmetlere katılıyorsa, kutsal metinleri okuyorsa, dini amaçlar için para harcıyor, dini gün ve bayramlara riayet ediyorsa, düzenli dua ediyorsa, dine dayalı diyet kısıtlamalarını uyguluyorsa

vb. o kişiyi dindar olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu tanımlamalar, araştırmacıların uyguladığı anket ve ölçeklerle sınırlıdır. Dolayısıyla kullanılan ölçme araçlarına göre bir kişinin dindarlığına ilişkin çok sayıda operasyonel tanım yapmak mümkündür (Spilka ve diğerleri, 2003, s. 11).

Özetle, dindarlığı bireyin kutsalla olan ilişkisi bağlamında bireysel, psikolojik, kültürel ve toplumsal boyutlarda gözlemlenebilen etki ve tepkileri olarak operasyonelleştirmek mümkündür. Bireyin, din ile ilişkili olarak her türlü etki ve tepkisi ve bunların derecesi onun dini yöneliminin birer göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durumda bireyin dinle ilgili etki ve tepkilerinin, ifade ettiği düşünce, tutum ve davranışlarının anlaşılabilceği ve ölçülebileceği söylenebilir (Coştu, 2009, s. 124). Ancak bir dini tutumun anlaşılır ve ölçülebilir olması için bireyin ibadethaneye ve cemaatle yapılan ibadetlere katılım düzeyinin belirlenmesi yeterli değildir. Bunun yanı sıra, ibadetin o birey için anlamı, kendini ne kadar o ibadetin içinde hissettiği, ibadetin o bireyin benlik, kişilik, fiziksel ve zihinsel sağlık ve mutluluğuna, tutum ve davranışlarına etkisi gibi farklı birtakım kişisel bilgi ve deneyimlerinin de anlaşılıp açıklanması da gereklidir. Dolayısıyla objektif bir dindarlık ölçümünde tüm bunların dikkate alınması, daha verimli ve gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır (Mehmedoğlu, 2006, s. 469).

2. Dindarlık Ölçümünde Problemler ve Güncel Yaklaşımlar

İnsan, anlama ve açıklama çabasının bir sonucu olarak günlük yaşamda daimi bir ölçme faaliyeti içindedir. Nesnelere, kavramlar, olgular, tutumlar, duygular vb. somut ya da soyut olarak çeşitli şekillerde ölçülür. Bilimin de nihai amacının anlamak ve açıklamak olduğu düşünüldüğünde ölçmenin, bu amaca yönelik olarak önemi ortaya çıkmaktadır. Bilimde anlamak, ölçme ile başlayıp kavramlar ve kuramların oluşturulmasıyla devam eden bir süreçtir. Ölçmede, değişkenlerin adlandırılması, numaralandırılması, sıralanması söz konusudur. Dolayısıyla ölçme araçlarında, incelemeye konu olan her şey birim ya da boyut olarak ifade edilir (Arıkan, 2011, s. 93). Nesnel düzeyde ölçümler yapılabilmesi ve verilerin sayısal olarak gösterimi, doğa bilimlerinde daha anlaşılır ve daha kolaydır. Ancak sosyal bilimlerde bu durum oldukça zordur. Çünkü insanın tutumları, davranışları, duyguları, düşünceleri, değerleri vb. soyut kavramlar ölçülmek istenir. Bu nedenle sosyal bilimlerde bir metod olarak ölçmenin dayandığı temel varsayım her zaman tartışmaya açık kalmıştır (Yapıcı, 2004, s. 91).

Sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi din psikolojisi alanında da benzer sorunlar tartışılmaktadır. Din psikolojisi, konusu olan “insanın dini

davranışı ya da anlam-yapma eylemi”ne ilişkin açıklayıcı, yordayıcı veya betimleyici bulgulara ulaşmaya çalışır. Din psikologlarının yöntem bakımından iki ana gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. İlk grup; içerikten uzak duran, ampirik, açıklayıcı ve indirgemeci yaklaşımı esas alır. Diğer grup ise dini içeriğe önem veren ve onun indirgenmesine karşı çıkan betimleyici “dini içeriği esas alan” yaklaşımı savunur ve ilk grubun indirgemeci yaklaşımını eleştirir (Ok, 2006, s. 444). Din psikolojisinde özellikle dini tecrübe, dini tutum ve inançlar gibi karmaşık olguların indirgemeci bir yaklaşımla bir ölçüm nesnesi olarak ele alınması, eleştirilerin temel odağıdır. Örneğin, dini tecrübenin inançlar, dini pratikler, toplumsal dini etkinlikler, aşkın duygular veya tabiatüstü ile olan bağlantısı dikkate alındığında çok girift bir yapısı olduğu görülür. Dolayısıyla dini tecrübe, dini tutum, dindarlık gibi olguların ölçülmesine ve deneysel olarak incelenmesine ilişkin çok sayıda problemle karşılaşmak mümkündür (Mehmedoğlu, 2006, s. 468). Bu problemlerin aşılabilmesi için din psikolojisinde ölçmeye dayalı paradigmanın karşısında “çok yönlü disiplinler arası” yaklaşımın benimsendiği yeni bir paradigmadan söz edilmektedir. Bu yaklaşım biçimi, dini ve manevi olguların indirgemeci bir tutumla değil çoklu analiz düzeyinde değerlendirilmesini amaçlamaktadır (Hill, 2013, s. 103).

Din psikolojisinde ölçme paradigması pek çok tartışmanın odağında olsa da dindarlık araştırmalarında korelasyonel çalışmalar için ölçekler, en güvenilir veri toplama araçları olarak kabul edilmektedir. Ancak olguya en uygun ölçeğin saptanması ve evreni temsil yeteneği olan bir örneklem grubuna uygulanması önemlidir. Herhangi bir araştırmada ilgili olgu, ölçekten elde edilen verilere göre değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bir olgu, ölçekten hareketle tanımlanmaktadır. Örneğin, dindarlık olgusunun farklı araştırmacılar tarafından farklı ölçme araçları kullanılarak ölçülmesinde dindarlığın farklı şekillerde tanımlanması ya da bir araştırmacının kendi tercih ettiği ölçme aracı dışındaki diğer ölçme araçlarını, ilgili olguyu ölçmede yetersiz görmesi etkili olabilir. Ayrıca her bir araştırmacı, ölçme aracının kendisine sunmuş olduğu sınır çerçevesinde olguyu anlamaya çalışır ve değerlendirir (Yapıcı, 2004, ss. 92-95). Bu yüzden bir dindarlık ölçeğinde ölçülmek istenen dindarlığın tanımlanması ve sınırlarının çok iyi çizilmesi gerekir. Ayrıca dindarlık tanımının psikolojik ve sosyolojik olduğu kadar teolojik olarak da sağlam bir temele dayandırılması oldukça önemlidir (Onay, 2001, s. 444).

Hill (2013), dindarlık ölçme aracı geliştirmeye yönelik ampirik araştırmaların genel olarak güçlü bir teorik temelden yoksun olduğunu belirtir (Hill, 2013, s. 115). Hill'in yanı sıra dindarlık ölçümünde, tutarlı bir

kavramsal ya da kuramsal bir odağın önemine pek çok araştırmacı tarafından dikkat çekilmektedir. Örneğin; Allport'un dini güdüler hakkındaki modeli, yirminci yüzyılın ortalarından bugüne güçlü bir kuramsal çerçeve olarak ölçüm konularının temel dayanağı olmuş ve din psikolojisi araştırmalarında merkezi bir rol oynamıştır. Ancak bu durum zamanla bazı din psikologlarının önemli eleştirilerine de neden olmuştur. Bu eleştirilerden bir kısmı, modelin Protestan Amerika'nın dini anlayışı çerçevesinde geliştirildiği için farklı dini gelenek ve grupları dikkate almada başarısız olduğunu iddia eder (Flere & Lavrič, 2008). Çünkü dini yönelimin yapısını şekillendirebilecek çok sayıda kültürel ve yerel faktör söz konusudur. Bazı dini grupların geleneksel olarak dini yönelimlerinin daha bireyselci ya da kolektivist olabileceği bu faktörlere bir örnek olarak gösterilebilir (Cohen, Hall, Koenig, & Meador, 2005). Dolayısıyla farklı kültürlerde dindarlığın kavramsallaştırılması ve ölçülmesinde, dindarlığın anlamına ilişkin kültürel normların ve teolojinin dikkate alınması gereklidir (Cohen, Mazza, Johnson, & Enders, 2017, s. 1734).

Çok sayıda eleştiri almasına rağmen Allport'un iç güdümlü-dış güdümlü dindarlık modelinin halen bilim çevrelerinde etkinliğini koruduğunu söylemek mümkündür. Cohen ve diğerleri (2017) tarafından yapılan bir çalışmada (Temmuz 2017) Google Akademi'de “intrinsic religiosity” terimi girilerek yapılan taramada 41.000 sonuç bulunmuştur (Cohen vd., 2017). Tarafımızdan aynı terim girilerek iki yıl sonra yapılan taramada ise 50.700 sonuç bulunmuştur. Ancak güncel yaklaşım, bu kuramın daha öteye götürülemediği, bilakis kuramın mevcut haliyle korunması için çaba harcandığı yönündedir. Bu durumu eleştiren bazı araştırmacılar, iyi bir ölçüm için teori yönelimli araştırmaların öneminin yeterince anlaşılmadığından şikâyetçidirler. Onlara göre verimli ve yeterli bir ölçüm yapılabilmesi için ilgili kuram ve fikirlerin çok iyi yapılandırılması ve güçlü bir zemine oturtulması gereklidir (Hill, 2013, ss. 106-107).

Son yıllarda özellikle Batı'da dindarlık ölçme araçlarında büyük bir artış olduğu gözlenmiştir. Hill ve Hood (1999) tarafından bütün dindarlık ölçeklerini bir araya getirme iddiasıyla hazırlanan çalışmada, 17 bölümde toplam 126 ölçeğe yer verilmiştir (Hill & Hood, 1999; (akt.) Mehmedoğlu, 2006, s. 469). Bu durum dindarlık ölçeklerine ilişkin birtakım kriterleri ve eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Hill (2013) mevcut dindarlık ölçeklerini değerlendirmek için dört temel kriter (teorik yapı, örneklem/genelleme, güvenilirlik, geçerlilik) ve bu kriterlere ait dört derecelendirme düzeyi belirlemiştir. Ayrıca Tsang ve McCullough (2003)'un hiyerarşik yaklaşım modeli çerçevesinde ölçekleri farklı seviyelere

yerleştirmiştir (Hill, 2013, ss. 112-126).

Tsang ve McCullough (2003), dindarlık ölçümünde bireysel farklılıkları yansıtan eğilimsel ve operasyonel (işlevsel) organizasyon düzeyleriyle ilgili olarak hiyerarşik bir yaklaşım önermektedirler. Bu yaklaşım biçimine göre ölçümün amacı, “bir kişinin ne kadar *dindar* olduğuyla ilgili sonuçlara varılabilecek dinî eğilim veya özelliklerdeki geniş eğilimsel farklılıkları değerlendirmektir.” Hiyerarşik organizasyonun üst düzeyi “seviye 1” ya da “eğilimsel düzey” olarak adlandırılmıştır. Bu düzeyde yer alan ölçekler, genel bir din faktörünü ölçmeye yöneliktir. Hiyerarşik yaklaşımın alt düzeyinde ise “seviye II” veya “operasyonel (işlevsel) düzey” olarak adlandırılan ölçekler yer alır. Bu düzey, “insanların dini ve manevi gerçekleri nasıl tecrübe ettikleri, dindar olmalarıyla ilgili motivasyonları” ve karşılaştıkları çeşitli problemler karşısında dinleriyle olan ilişkilerini sorgular. Tsang ve McCullough (2003), her iki düzeyin de birbirinden bağımsız bir işleyiş içinde olmadığına özellikle dikkat çekmektedirler (Hill, 2013; (akt.) Tsang & McCullough, 2003, ss. 112-113).

Din psikolojisi alanında çok sayıda yeni ölçeğin, diğer ölçeklerin bir tekrarı ya da kopyası olarak geliştirildikleri ve bu nedenle de gereksiz oldukları ileri sürülmektedir. Gorsuch (1990), yeni bir ölçeğin geliştirilmesi gereken durumları şöyle sıralar: “(1) Mevcut ölçeklerin bir çalışmayı gerçekleştirmek için psikometrik olarak yeterli olmadığı durumda, (2) kavramsal ya da teorik sorun/konuların mevcut ölçeklerin değişikliğinin talep edildiği durumlarda, (3) özel klinik bir popülasyonda kullanışlı/faydalı olacak herhangi bir ölçeğin bulunmadığı veya (4) özel yapılar için mevcut bir ölçeğin bulunmadığı durumlarda” (Gorsuch, 1990; (akt.) Hill, 2013, s. 104).

Gorsuch'un (1990) insanların din algılarındaki değişim kriteri oldukça önemlidir. Farklı dönemlerde ortaya çıkan din başta olmak üzere ekonomik, siyasi, sosyal kriz ve olayların geçmiş yüzyıllardaki dönüştürücü etkileri tarihin sayfalarından günümüze uzanmaktadır. Oysa günümüzde bu tür olayların birey ve toplum üzerindeki etkileri, medya ve sosyal medya vasıtasıyla yürütülen algı operasyonlarıyla daha da güçlü hissedilmektedir. Örneğin, 11 Eylül saldırıları ile başlayan süreçle İslam karşıtı söylemler artmıştır. Batı'da özellikle Amerikan toplumunda, farklı propaganda güçleri ve medya vasıtasıyla din ve terör algısı sürekli pekiştirilmiş, İslam ve terörü özdeşleştiren film senaryoları gündemden hiç düşmemiştir. Toplumda korku ve endişe sürekli canlı tutulmaya çalışılarak, ötekileştirme yönünde sürekli bir algı operasyonu yürütülmüştür (Budak, 2008; Gölcü & Çuhadar, 2017; Irmak & Kahya, 2014). Benzer şekilde farklı ulus ve kültürlerde de medyanın,

çeşitli olayları dinle ilişkili kılarak olumlu ya da olumsuz içerik ve yönlendirmelerle toplumsal algıyı yönettiği bilinen bir gerçektir (Güneş, 2018; Ünal, 2015). Dolayısıyla “belirli bir dini kimlik üzerinden yürütülen bu tür algı operasyonları toplumun din algısı üzerinde nasıl bir etki oluşturur?” sorusu oldukça önemlidir.

Bilim ve teknolojideki gelişmelerin, 19. Yüzyıldan günümüze insan ve toplum üzerindeki etkilerinin kaçınılmaz bir şekilde arttığını ve dolayısıyla din, siyasal sistemler, kültür, ekonomi vb. pek çok sosyal yapıyı derinden etkilediğini söylemek mümkündür. Birçok sosyolog ve düşünürün, toplumsal yapıyı ve toplumsal dönüşümü, bilim ve teknoloji ekseninde ele alarak tanımladıkları ve kavramsallaştırdıkları görülmektedir. Bilhassa toplumla ilişkisi bağlamında içinde bulunduğumuz çağ; “teknokratik çağ”, “bilgi toplumu”, “enformasyon toplumu”, “network toplumu”, “ağ toplumu” gibi kavramlarla anılmaktadır (Bozkurt, 2005, s. 20). Ayrıca günümüz insanı küreselleşme, ekonomik gelişme ve internet çağında doğma/büyüme gibi özelliklerine göre X, Y ve Z kuşaklarına ayrılmaktadır. Her bir kuşağın kişilik, girişimcilik, risk alma, liderlik, iletişim gibi alanlarda yetenek ve özellikleri incelenerek analiz ve karşılaştırmalar yapılmaktadır (Ayhün, 2013; Çetin & Karalar, 2016; Karabekir, Şencan, & Tozlu, 2016). Daha da önemlisi dijital teknoloji ile olan bağları, internet kullanım becerileri vb. faktörler tüm bu değerlendirmelerin merkezine konulmaktadır. Kısacası günümüz insanı, mevcut teknokratik çağa ve şu an adı henüz kesinleşmemiş olan geleceğe uyum potansiyelleri açısından sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

Bireyin ve toplumun kendisiyle ilişki biçimine göre kategorilere ayrılmasına neden olan bilim ve teknoloji, insanların dinsel yaşayış ve algılarını nasıl etkiler? Vaktinin büyük bir çoğunluğunu net üzerinde geçirerek kendisine sanal bir dünya inşa eden günümüz insanının canlı sosyal ilişkileri zayıflamakta ve giderek yalnızlığa düşmektedir. Bu durumun özellikle genç kuşak arasında daha yaygın olduğu görülmektedir. Bazı yazarlar, küreselleşme ile birlikte dünya üzerindeki tüm gelenek ve kültürlerin homojenleşerek yeni bir küresel kültür oluşumuna doğru gidildiğinden söz etmektedirler (Canpolat, 2014; Ilgaz, 2012). Dolayısıyla homojen bir kültürün etkisi altına giren yeni nesil kuşağın din, inanç, gelenek ve toplumsal kuralları çok fazla önemsemediği ve bu değerlere yaklaşım biçimi olarak da bir önceki nesilden oldukça farklı olduğu gözlenmektedir (Dede, 2017, s. 76). Bu yüzden özellikle küreselleşme olgusuna ve net üzerinden yaratılan sanal dünyaya bağlı olarak dindarlık olgusunun incelenmesi önemlidir. Son yılların popüler kavramı olarak karşımıza çıkan “büyük veri” analizleri ile internet ve sosyal medyada (facebook, twitter vb.)

din ve dindarlık algısına yönelik çalışmalar yapılarak gerçek hayattaki yansımaları sorgulanmalıdır.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda birey ve toplumu etkileyen teknolojiye sağlığa, siyasetten ekonomiye, eğitimden hukuka kadar pek çok alanda yaşanan gelişmelerle birlikte, dinin yaşanma biçimi ve algılanışında da değişim ve farklılaşmanın kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Bu yüzden dindarlık ölçme çalışmalarında, önemli toplumsal olayların ve güncel gelişmelerin birey ve toplum üzerinde meydana getirdiği etkilerin dikkate alınması gereklidir.

B. Dindarlık Ölçme Çalışmaları

1. Batı'da Dindarlık Ölçme Çalışmaları

Batı'da dindarlık ölçümü ile ilgili çalışmalar, 1940'lı yıllarda başlamıştır. Bu çalışmaları 1960'lı yıllarda ileri ölçüm tekniklerinin kullanıldığı alan araştırmaları izlemiştir. Batı'da ilgili literatür incelendiğinde dindarlık ölçümünde, genel olarak üç farklı yaklaşımın ortaya çıktığı görülür. Bunlardan ilki, Allport ve Ross tarafından geliştirilen, dindarlığın "içe dönük" ve "dışa dönük" olmak üzere iki boyutta ele alındığı ve ölçüldüğü; ikincisi ise dindarlığı çok boyutlu bir olgu olarak ele alan yaklaşımdır. Çok boyutlu dindarlık ölçeklerinin kullanıldığı bu yaklaşımlarda, kişilerin *nasıl* bir Hristiyan, *nasıl* bir Protestan veya *nasıl* bir Müslüman olduğu soruları öne çıkar. Üçüncü yaklaşım ise diğer ikisinden farklı olup kişilerin dini yönelim düzeyleri düşünce, duygu ve davranış boyutlarında incelenir (Onay, 2001, s. 439).

İlk dindarlık ölçme çalışmaları, tek boyutlu olarak başlamıştır. Bu çalışmalarda kullanılan ölçeklerde, sadece dini inanç ve kiliseye karşı tutumların ölçülmesine ilişkin ifadeler yer almaktaydı. Bu yaklaşımın ilk temsilcileri olarak Stanley Hall, James Leuba, Edwin Starbuck ve William James gibi araştırmacılar Amerika'da anket kullanarak korelasyonel çalışmalar yapmışlar ve dindarlığı yalnızca duygu boyutu ile ele almışlardır. Dindarlığı tek boyutlu olarak ölçme yaklaşımı çok sayıdaki araştırmacı tarafından da kabul görmüştür. Örneğin, Allport ve arkadaşları ilk çalışmalarında bireyin dindarlığını tek boyutlu olarak ölçmeye çalışmışlar ancak değer olarak kabul ettikleri beş değişken belirlemişlerdir. Bu değişkenler; kuramsal, politik, ekonomik, estetik ve sosyal değişkenler olarak adlandırılmıştır. Bazı araştırmacılar ise dindarlığı belirlemede ölçek kullanmayarak, kilise hizmetlerine katılma, dua ve kiliseye para verme gibi davranışların sıklığını saptamaya yönelik basit ölçme araçlarına yönelmişlerdir. Örneğin, Argyle'e göre dindarlığın tek ölçüm kriteri kiliseye

devam etme sıklığıdır (Yıldız, 2006, ss. 84-85).

1950’li yıllarda dindarlığa tek boyutlu bir anlayışla yaklaşmanın eksik ve yetersiz olduğunun farkına varan bazı araştırmacılar, iki kutuplu yaklaşım biçimlerini savunmuşlardır. Özellikle Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilen “Dinî Yönelim Ölçeği” dindarlığa iki kutuplu yaklaşımın öncü çalışmalarından olmuştur. Dinî yönelim konusunda Allport ve Ross, genel olarak sosyal psikoloji yaklaşımını benimsemişler ve dindarlığı, içe dönük dindarlık ve dışa dönük dindarlık olmak üzere iki boyutta ele almışlardır (Onay, 2004, s. 45).

1960’lı yıllardan itibaren dindarlık ölçme çalışmalarında, dindarlığın çok boyutlu bir olgu olarak yerini aldığı görülmektedir. Bu çalışmaların ilk örneklerini, Hristiyan dindarlığını ölçmek üzere geliştirilen ölçekler oluşturur (Onay, 2001, s. 441). Bunlar içinde çok boyutlu dindarlık ölçümünün ilk temsilcilerinden olan Glock (1962), Lenski (1961) ve Fukuyama’nın çalışmaları oldukça önemlidir (Yıldız, 2006, s. 89). Glock (1962), dünya dinleri arasında ortak olarak bulunan dindarlığa ilişkin beş boyut tespit etmiştir. Bu boyutlar şöyle sıralanabilir: (1) *tecrübî* (hissetme, duygu), (2) *ritüelistik* (açık dini davranış), (3) *ideolojik* (inançlar), (4) *entelektüel* (bilgi), (5) *etki* (diğer dört boyutun seküler dünyadaki etkileri) (Glock, 1962).

Batı’da dini yaşantının ve dindarlığın boyutları konusundaki tartışmalar ve çalışmalar halen farklı yaklaşımlar, farklı boyutlar, farklı tiplendirmeler, farklı kavramlaştırmalarla devam etmektedir.

2. Türkiye’de Dindarlık Ölçme Çalışmaları

Türkiye’de ilk dindarlık ölçme çalışması, Taplamacıoğlu (1962) tarafından yapılmıştır. Daha sonra sırasıyla Özbaydar (1970), Fırat (1977) ve Günay (1978) tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar yöntem, teknik ve psikometrik nitelikler bakımından ileri düzeyde olmasa da Batı’daki dindarlık ölçme çalışmalarının başlangıcıyla yakın tarihli olması yönünden oldukça önemlidir (Onay, 2001, s. 442).

80’li yıllardan itibaren ülkemizde dindarlık ölçme çalışmaları giderek artmıştır. Bunlar arasında Mutlu’nun (1989), Köktaş’ın (1993), Uysal (1995) ve Koştaş’ın (1995) çalışmaları dikkat çeker. Türkiye’de Müslüman dindarlığı ile ilgili ölçek geliştirmeye yönelik bu çalışmalarda Glock, Lenski ve King ve Hunt’ın 1960’lı yıllardaki çalışmalarının örnek alındığı ve dindarlık boyutlarının benzer şekilde tanımlandığı görülmektedir (Onay, 2001, s. 442).

Dindarlık ölçme çalışmaları gerek Batı’da ve gerekse ülkemizde

1980'lerden sonra yoğunlaşmasına rağmen özellikle 80'lerden önce geliştirilen iki ölçeğin, bu alanda oldukça etkin olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Allport ve Ross'un Dini Yönelim Ölçeği, diğeri ise Glock ve Stark'ın Dini İncanın Boyutları Ölçeği'dir (Mehmedoğlu, 2006, s. 470).

Türkiye'de dindarlığı ölçmek için yapılan çalışmalar genel olarak iki grupta değerlendirilebilir. Birinci grupta, uluslararası literatürde (özellikle Hıristiyan geleneği içerisinde) geliştirilen bir ölçeğin yerel ve kültürel bağlamda ülkemize uyarlanmasını kapsayan dindarlık ölçme çalışmaları yer alır. İkinci grup ise Türkiye'ye özgü İslami dindarlıkla ilgili özgün dindarlık ölçme çalışmalarını kapsar (Ok, 2011, s. 533). Burada, ülkemizde din bilimleri alanında ölçek ve istatistik kullanma becerilerinin henüz yeterince gelişmemiş olduğunu vurgulamak gerekir. Çünkü bu konuda Batıda yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında henüz yolun başında olduğumuz görünüyor. Son yıllarda dindarlık ölçeklerinin kullanıldığı çalışmalarda sınırlı sayıda da olsa t-testi, ANOVA, korelasyon gibi istatistiksel tekniklerden yararlanılmaktadır. Ancak burada ölçeklerin yapısının ve muhtevasının ölçülmesi istenen olguyu ne oranda ölçme yeteneğine sahip olduğu önemlidir (Yapıcı, 2004, s. 93). Diğer taraftan farklı bir kültürden uyarlanan dindarlık ölçeklerinde yer alan maddelerin "farklı bir dini geleneğe ait" olduklarını hissettirmeleri de önemli bir problemdir. Bu ölçeklerin metrik sonuçları oldukça iyi olmasına rağmen ülkemiz bağlamında genel durumu yansıtmaktan oldukça uzak olduklarını söylemek mümkündür (Ok, 2011, s. 530).

C. Araştırma Yöntemi ve Bulgular

Araştırmamızın temel amacı, ülkemizde Din Psikolojisi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılmış "dindarlık ölçekleri"ne ilişkin bir literatür ortaya çıkarmaktır. Böylece bu alanda ya da alanla ilişkili diğer alanlarda çalışma yapan araştırmacıların, dindarlık ölçeklerine ve bu ölçekler hakkındaki genel bilgilere daha kolay ulaşmaları sağlanmış olacaktır. Belirlenen amaca yönelik olarak bibliyografik yöntemle tezlerin dindarlık ölçeklerine göre sınıflandırması yapılmıştır.

Din psikolojisi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerine ulaşabilmek için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi (Yök Tez) veri tabanı kullanılmıştır. Ana sayfada yer alan "tarama terimi" alanına "din psikolojisi" yazılmıştır. "aranacak alan", "izin durumu" ve "tez türü" alanlarında ise "tümü" seçeneği tercih edilmiştir. Tezlerin veri girişleri yapılırken konu ve dizin bölümlerine araştırmacılar tarafından "din

psikolojisi” yazılmama ihtimaline karşılık tarama terimi olarak “dini inanç”, “dini tutum”, “dindarlık”, “dindarlık ölçeği”, “dini tutum ölçeği”, “dini yönelim ölçeği” girilerek sorgulama yinelenmiştir. Tarama sonucunda doğrudan “din psikolojisi” bilim dalında yapılmış tezler araştırma kapsamına alınmış ancak “din psikolojisi” ile ilişkili olup farklı bilim dallarında yapılmış tezler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çerçevede tarih aralığı gözetmeksizin ulaşılan 301 yüksek lisans ve 81 doktora tezi, araştırma yaklaşım biçimine (nicel, nitel, karma) ve veri toplama araçlarına göre tasnif edilmiştir.

Tezlerin bu araştırmaya dahil edilebilmesi için veri toplama araçlarında bir “dindarlık ölçeği”nin bulunması temel kriter olarak belirlenmiştir. Belli bir tarih aralığı ile sınırlı tutulmadan ulaşılabilen tüm tezler incelenmiştir. Yapılan tasnif sonucunda erişim kısıtlılığı olmayan tezlerin veri toplama araçları incelenerek, erişim kısıtlılığı olan tezlerin ise yayınlanan özet bölümlerinde kullanılan ölçme araçlarına ilişkin bilgilerden yola çıkılarak 96 tez araştırma kapsamına alınmıştır. Bu tezlerin 1997-2019 yıllarına ait olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan tezlerde yer alan dindarlık ölçekleri hakkında kısa bilgilere de makalede yer verilmiştir. Ancak bu araştırma din psikolojisi tezleri ile sınırlı tutulduğu için ülkemizde geliştirilmiş ya da uyarlanmış diğer dindarlık ölçekleri hakkında bilgi verilmemiştir.

İncelemeye alınan çok sayıda tezde, belirli bir ölçek kullanılmadan araştırmacılar tarafından katılımcıların dindarlık düzeylerini, algılarını, eğilimlerini vb. belirlemeye yönelik anket sorularının yer aldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra tezlerin bir kısmında dindarlık ölçeğinin yalnızca ismi zikredilmiş olup ölçek hakkında gerekli bilgi verilmemiştir. Bu tür tezler, araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırma kapsamına alınan tezlerin bir kısmında birden fazla dindarlık ölçeğine rastlanmıştır. Bu çalışmalara, kullanılan dindarlık ölçeklerine göre birden fazla ölçek başlığı altında yer verilmiştir. Bir kısmında ise bir ya da birden fazla dindarlık ölçeğine ait maddelerin çoğu korunarak ancak maddelerin bazıları çıkarılarak, değiştirilerek veya yeni maddeler eklenerek araştırmaya özgü dindarlık ölçme araçları hazırlanmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı, “karma dindarlık ölçekleri” başlığı altında, bir kısmı ise alıntı yaptıkları dindarlık ölçeklerinin başlıkları altında yer almıştır.

1. Bulgular

a. Türkiye’de Din Psikolojisi Tezlerinde Kullanılan Dindarlık Ölçme Araçları

Bu bölümde ülkemizde din psikolojisi tezlerinde kullanılmış olan dindarlık ölçeklerine yer verilmiştir. Ölçekler, kültüre özgü ve çeviri/uyarlama olmalarına göre iki ayrı tablo haline getirilmiştir. Tablolarda ölçeklere ait genel bilgiler yer almaktadır.

b. Kültüre Özgü Geliştirilmiş Ölçekler

Tablo 1: Kültüre Özgü Geliştirilmiş Ölçekler

Ölçek Adı	Genel Bilgi	Madde Sayısı ve Alt Boyutlar
İslâmi Dindarlık Ölçeği (Uysal, 1995)	Ölçek, Uysal (1995) tarafından geliştirilmiştir. 4’lü likert tipte hazırlanan ölçeğin Cronbach’s Alpha değeri 0.968’dir (Uysal, 1995). Ölçek, Türkiye’de çok sayıda araştırmada kullanılmıştır. Sonraki yıllarda Ayten (2009) tarafından ölçeğin 10maddeli, 2 alt boyutlu olarak kısa formu hazırlanmıştır (Ayten, 2009).	26 madde, 5 boyut
		1. Dinin hayata etkisi (8 mad.)
		2. İnanç boyutu (8 mad.)
		3. Bilgi boyutu (3 mad.)
		4. İbadet boyutu (4 mad.)
	5. Dindarlıkta ibadetlerin bireysel ve sosyal fonksiyonu (3 mad.)	
Kaya Dini Tutum Ölçeği (Kaya, 1998)	Kaya (1998) tarafından geliştirilen ölçeğin bazı maddeleri Mutlu’dan (Mutlu, 1989), bazı maddeleri ise Özbaydar’dan (Özbaydar, 1970) alınmıştır. Ölçeğin diğer maddeleri ise Kaya tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 5’li likert tipte hazırlanmıştır. Ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0.96 olarak bulunmuştur (Kaya, 1998, s. 112).	31 madde, tek boyut
Dindarlık Ölçeği (Kula, 2001)	Ölçek, Kula (1993) tarafından ergenler üzerine yaptığı doktora tezinde geliştirilmiş ve kullanılmıştır (Kula, 1993). Kula (2001), “Kimlik ve Din” başlığı ile yayınladığı çalışmasında ölçme aracına ilişkin genel bilgilere yer vermiştir (Kula, 2001, ss. 28-30). Ölçme aracı, Glock ve Stark’ın çok boyutlu dindarlık ölçme yaklaşımı temel alınarak 5’li likert tipte hazırlanmıştır. Kula (2001)’nin araştırmasında ölçme aracına ait güvenilirlik ve geçerlik bilgileri yoktur. Kula (2005), bedensel engellilerle yapmış olduğu bir başka çalışmada ölçeği 20 madde ve 5 boyut olarak yeniden düzenlemiştir. Bu çalışmada Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0.82 olarak hesaplanmıştır (Kula, 2005, ss. 41-52).	30 madde, 6 boyut
		1. İnanç (4 mad.)
		2. İdeoloji (4 mad.)
		3. Duygu (4 mad.)
		4. İbadet (6 mad.)
		5. Bilgi (6 mad.)
6. Etki (6 mad.)		
Dini Yönelim Ölçeği (Onay, 2002)	Onay (2002) tarafından geliştirilen ölçek, ilk olarak araştırmacının yüksek lisans tezi için hazırlanmış ve kullanılmıştır (Onay, 1997). Daha sonra revize edilerek üç boyutlu ve 18 maddeli	18 madde, 3 boyut
		1. Düşünce (8 mad.)

	bir ölçek elde edilmiştir. Yapılan çalışmada ölçeğin Alpha güvenirlik katsayısı; Ankara Üniversitesi öğrencilerinde 0.95, Erciyes Üniversitesi öğrencilerinde ise 0.94 olarak bulunmuştur (Onay, 2002).	2. Davranış (6 mad.) 3. Duygu (4 mad.)
Dinsel Yaşayış Ölçeği (Kayıklık, 2003)	Ölçek, Kayıklık (2003) tarafından geliştirilmiştir. Likert tipte hazırlanmıştır. Ölçek, daha sonra revize edilerek üç faktörlü, 36 maddeli yeni bir ölçek elde edilmiştir. Yeni ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur (Kayıklık & Kalgı, 2017).	29 madde, 3 boyut 1. İnanç (11 mad.) 2. Ahlak (5 mad.) 3. İbadet (13 mad.)
Dindarlık Ölçeği (Taş, 2003)	Taş (2003) tarafından geliştirilen ölçek, dörtlü likert tiptedir. İki boyut ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı 0.93’tür (Taş, 2003).	12 madde, 2 boyut 1. İnanç (6 mad.) 2. İbadet ve Sosyal Hayat (6 mad.)
Dini Hayat Ölçeği (2006)	Ölçek, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı öğretim elemanları tarafından geliştirilmiştir. DHÖ, dini hayatın Glock tarafından öne sürülen dört boyutunu ölçmek için geliştirilmiştir. 31’i asıl, 66’sı dolgu olmak üzere 97 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin psikometrik çalışmaları sonuçlandırılıp yayınlanmadığı için güvenirlik ve geçerlik çalışmaları Yıldız (2006) tarafından yapılmış ve yarıya bölme tekniğiyle elde edilen (splithalf) korelasyonu .86 olarak bulunmuştur (Yıldız, 2006, ss. 120-124).	31 madde, 4 boyut 1. İnanç (4 mad.) 2. Duygu (7 mad.) 3. Davranış (10 mad.) 4. Bilgi (10 mad.)
Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (MROS-R, 2009)	Ölçeğin ilk formu, Harlak ve arkadaşları tarafından, Muslim Religious Orientation Scale (MROS) adıyla üç boyutlu olarak geliştirilmiştir (Harlak, Eskin, & Demirkıran, 2008). Ercan (2009), ölçeği revize ederek bir boyut daha eklemiştir. Ölçek, 7’li likert tipte hazırlanmıştır. Ölçeğin iç güvenirlik katsayıları içsel yönelim için (.93), dışsal dini yönelim için (.83), sorgulayıcı yönelim için (.73) katı kuralcı yönelim için (.81) olarak bulunmuştur (Ercan, 2009).	21 madde, 4 boyut 1.İçsel dini yönelim (6 mad.) 2.Katı kuralcı dini yönelim (5 mad.) 3. Dışsal dini yönelim (5 mad.) 4. Sorgulayıcı dini yönelim (5 mad.)
Ok - Dini Tutum Ölçeği (2011)	Ölçek, Ok (2011) tarafından geliştirilmiştir. 5’li likert tiptedir. Ölçeğin bütünü ve alt boyutları için iç tutarlılıklarını gösteren alfa katsayıları; bütünü için .90; duygu alt boyutu için .87, ilişki alt boyutu için .85, biliş alt boyutu için .75, davranış alt boyutu için .86 olarak bulunmuştur (Ok, 2011).	8 madde, 4 boyut 1. Bilişsel (2 mad.) 2. Duygusal (2 mad.) 3. Davranışsal (2 mad.) 4. İlişkisel (2 mad.)

i. İslami Dindarlık Ölçeği (Uysal, 1995)

1. Ali Ayten (2004). *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2. Ali Ayten (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*, Dan. Veysel Uysal, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Ali Ulvi Mehmedoğlu (1999). *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İstanbul Örneği)*, Dan. Ali Murat Daryal, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Anisa Esati (2017). *Ergenlerin Özgüven Oluşturmalarında Dindarlığın Rolü (Sancak Örneği)*, Dan. İbrahim Gürses, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Betül Acat (2019). *Ergenlerde Dindarlık, Değerler, İnternet Bağımlılığı ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi*, Dan. Ali Ayten, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6. Eyüp Ensar Öztürk (2013). *İyimserlik ve Dindarlık*, Dan. İrfan Başkurt, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
7. Fatma Hayrünissa Ceviz (2009). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dindarlık, Mistik Tecrübe ve Benlik Saygısı*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
8. Fatma Şengül (2007). *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. Fatma Yoğurtcu (2009). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
10. Fatma Yüce (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*, Dan. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
11. Hakan Işık (2018). *Kişilik ve Dindarlık İlişkisi (Artvin İli Örneği)*, Dan. Muhammed Kızılgeçit, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
12. Haldun Nalbant (2010). *Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık İle Başarı Algısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (MAKÜ Örneği)*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
13. Kübra Behti (2015). *Üniversite Sınavındaki Başarısızlık İle Tabiatüstü Yüklemler Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Kütahya Örneği)*, Dan. Naci Kula, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

- 14.Kübra Yıldız (2017). *Ailelerde Çocuk Disiplini ve Dindarlık İlişkisi (Bursa Örneği)*, Dan. Naci Kula, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 15.Mualla Vapur (2018). *Anneliğe Uyum ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 16.Muhammed Demir (2017). *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği)*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 17.Muhammet Bener (2011). *Dindarlık-Eş Seçimi İlişkisi*, Dan. Hüseyin Certel, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 18.Nesrin Yıldız Türker (2018). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Ahmet Albayrak, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 19.Nuray Türkyılmaz (2008). *Davranış Genetiği Bağlamında Dinî ve Manevî Eğilimler*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 20.Nurten Kımtır (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 21.Ramazan Çoban (2013). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Burdur Gölhisar Örneği)*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 22.Refik Yıldız (2019). *Emeklilerde Başa Çıkma ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Ali Ayten, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 23.Rüveyda Karaca (2008). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri*, Dan. Ali Ulvi Mehmedoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 24.Ümit Fahri Çetin (2010). *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği)*, Dan. Hüseyin Certel, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 25.Yahya Turan (2009). *Kişilik Özellikleri ve Dinsel Yönelimler Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Veysel Uysal, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ii. Dini Tutum Ölçeği (Kaya, 1998)

1. Erkan Kavas (2013). *Dinî Tutum Stresle Başa Çıkma İlişkisi*, Dan. Hüseyin Certel, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Gülşah Boyar (2012). *Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları*, Dan. Halil Apaydın, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Hakan Çetin (2018). *Üniversite Mezunu Yetişkin Bireylerin Dini Tutum Düzeyleri ile Suçluluk-Utanç Duygularının Karşılaştırılması*, Dan. Ümit Horozcu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Halil Apaydın (2001). *Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*, Dan. Hüseyin Peker, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

iii. Dindarlık Ölçeği (Kula, 2001)

1. Betül Tellioglu (2015). *İlk Yetişkinlik Döneminde Sorumluluk ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Ali Rıza Aydın, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Durmuş Sevindik (2015). *Orta Yaş Dönemi Bireylerde Dindarlık-Mutluluk İlişkisi*, Dan. Hüseyin Certel, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Elif Elifoğlu Çurum (2015). *Dindarlık ve İş Stresi: Samsun Örneği*, Dan. Ali Rıza Aydın, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Hüseyin Konukçu (2016). *Dindarlık ve Kaygı İlişkisi (Sinop E Tipi Cezaevi Örneği)*, Dan. Ali Rıza Aydın, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Merve Feryal Atef Ahmed Abdou Ashmawy (2016). *Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsizm İlişkisi (Sinop Örneği)*, Dan. Ali Rıza Aydın, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6. Rüyeyda Eftal Aydemir (2008). *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*, Dan. Ali Rıza Aydın, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
7. Yusuf Öztürk (2017). *Ergenlerde Dindarlık İle Özne İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)*, Dan. Muammer Cengil, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

8. Zeliha Çamur (2014). *Yaşamda Anlam ve Dindarlık İlişkisi (Geç Ergenlik Dönemi)*, Dan. Hüseyin Peker, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

iv. Dini Yönelim Ölçeği (Onay, 2002)

1. Adem Ekmekçi (2004). *20-40 Yaşlar Arası Dini Hayatın İşleyişinde Anomi Problemi (Adapazarı Örneği)*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Mehmet Gözlükaya (2014). *Lise Öğrencilerinde Anne-Baba Tutumlarının Dini Yönelime Etkisi (Denizli Örneği)*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

v. Dinsel Yaşayış Ölçeği (Kayıklık, 2003)

1. Gökhan Can (2014). *Hükümlülerde Dini Yaşayış: Psikolojik Bir Yaklaşım (Mersin Örneği)*, Dan. Hasan Kayıklık, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Okan Tokat (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinde Kaygı ve Dindarlık İlişkisinin İncelenmesi*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Zeynel Ahmet Öztürk (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. ve 8. Sınıflar) Dindarlık İle Kaygı Arasındaki İlişki*, Dan. Hasan Kayıklık, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

vi. Dindarlık Ölçeği (Taş, 2003)

1. Mualla Vapur (2018). *Anneliğe Uyum ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Yusuf Kandemir (2006). *Kader İnancının Psikoterapik Açından Fonksiyonu*, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

vii. Dini Hayat Ölçeği (2006)

1. Abdurrahman Akbolat (2014). *Yaşlılık Döneminde Yaşam Kalitesi ve Dindarlık İlişkisi (Şanlıurfa Örneği)*, Dan. Abdülkerim Bahadır, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Behlül Tokur (2011). *Stres-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Betül Çapar (2008). *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile*

- Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Dan. Murat Yıldız, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Emel Nuriye Dağlı (2010). *Yaşlılarda Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, Dan. Adem Şahin, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 5. Fatih Kandemir (2016). *Umut, İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 6. Hasan Arslan (2008). *Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü*, Dan. Recep Yaparel, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 7. Metin Güven (2019). *Narsisizm, Alçakgönüllülük ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 8. Muhammed Kızılgeçit (2011). *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Bilimler Enstitüsü
 9. Murat Yıldız (1998). *Dini Hayat İle Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Erdoğan Fırat, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 10. Orhan Gürsu (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Abdülkerim Bahadır, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

viii. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (Ercan, 2009)

1. Emine Erdoğan (2014). *Tanrı algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*, Dan. Öznur Özdoğan, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ix. Ok-Dini Tutum Ölçeği (Ok, 2011)

1. Beyazıt Yaşar Seyhan (2013). *Üniversite Öğrencilerinde İnanç Tarzları, Denetim Odağı ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler*, Dan. Öznur Özdoğan, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 2. Emine Kurt (2015). *Meme Kanseri Hastalarında Ağrı ve Uzun Kaybına (Mastektomi) Bağlı Depresyon Düzeylerinin Yaşam Kalitesi ve Dindarlık ile İlişkisi*, Dan. Ahmet Albayrak, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
-

3. Fatih Karayel (2014). *Mevlit İle İlgili İnanç ve Tutumlar (İstanbul Avcılar Örneği)*, Dan. Ali Ayten, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Gülçin Orhan (2014). *Narsisizm Etiyolojisi ve Dindarlıkla İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Gülsen Sezgin (2019). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete İlişkin Tutumlar, Şiddeti Meşrulaştırma, Dindarlık ve Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma (Malatya İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6. İbrahim Furkan Güven (2019). *Makyavelizm ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Hidayet Işık-Kenan Sevinç, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
7. Mehmet İkis (2013). *Orta Yaş Krizi ve Din İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
8. Muhammet Enes Vural (2016). *Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi*, Dan. Ali Ayten, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. Özlem Köftegül (2018). *Yetişkin Bireylerde Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, Dan. Nurten Kimter, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
10. Yasemin Yılmaz Çıtır (2016). *Ergenlik Döneminde Dindarlık, Şükür ve Hayat Memnuniyeti (İstanbul Pendik Örneği)*, Dan. Ali Ayten, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

x. Karma “Dindarlık Ölçeği”

Burada yer alan tezlerde, *Uysal (1995)* ve *Kula (2001)* tarafından geliştirilen dindarlık ölçeklerinin maddelerinden istifade edilerek hazırlanan karma bir dindarlık ölçeği kullanılmıştır.

1. Ayşe Şentepe (2009), *Yaşlılık Döneminde Temel Problemler ve Dini Başa Çıkma*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Ayşe Şentepe (2016). *Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Eyüp Ensar Öztürk (2013). *İyimserlik ve Dindarlık*, Dan. İrfan Başkurt, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

4. Hülya Güven (2008), *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Veysel Uysal, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Yılmaz Çelik (2010). *Genç ve Yetişkin Evlilerde Kıskançlığın Din Psikolojik Tahlili*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

c. Kültüre Uyarlama ve Çeviri Ölçekler

Tablo 2: Kültüre Uyarlama ve Çeviri Ölçekler

Ölçek Adı	Genel Bilgi	Madde Sayısı ve Alt Boyutlar
Allport-Ross Dini Yönelim Ölçeği (Religious Orientation Scale, ROS, 1967)	Ölçek, Allport ve Ross (Allport & Ross, 1967) tarafından geliştirilmiştir. Gerek Batı'da gerekse ülkemizde çok sayıda araştırmada kullanılmıştır. Kayıklık (2000), bu ölçeği Türkçe'ye "Dinsel Eğilim Ölçeği" adıyla çevirerek Türk kültürüne uyarlama çalışmasını yapmıştır. Bu çalışmada tek faktörlü ve 10 maddeli bir ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .78 olarak bulunmuştur. Ölçek 4'lü likert tipte hazırlanmıştır (Kayıklık, 2000). Allport ve Ross (1967) ölçeğinin, Ok (2011) tarafından da kültürümüze uyarlama çalışması yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda 4'lü likert tipte 15 maddelik (iç-güdümlü dindarlık, 6 mad. (Cronbach Alpha skoru .90) ; dış-güdümlü dindarlık, 9 mad.) bir ölçek ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, dış-güdümlü dindarlık ölçeğinin 3 farklı yapıyı ölçtüğü belirlenmiştir. Bunlar; sekülerleşmiş dindarlık (alpha=.60), dünyevi amaçlı dindarlık (alpha=.70), sosyal amaçlı dindarlık (alpha=.63) (Ok, 2011, ss. 539-540). Ülkemizde ölçeğe ilişkin yukarıda yer alan uyarlama çalışmalarının dışında da çalışmalar yapılmıştır (bkz. Cırhinoğlu, 2006; Gürses, 2010).	20 madde, 2 boyut
		1. İç güdümlü dindarlık (11mad.) 2. Dış güdümlü dindarlık (9 mad.)
İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (Intrinsic Religious Motivation Scale, 1972)	Ölçek, Allport'un öğrencisi olan Hoge (Hoge, 1972) tarafından geliştirilmiştir. Karaca (2001) tarafından Türkçe'ye "İçsel Dini Motivasyon Ölçeği" adıyla uyarlanmıştır. Bu çalışmada ölçeğin orjinalinde olduğu gibi tek boyutlu, 10 maddeli bir ölçek elde edilmiştir. Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise .84 olarak bulunmuştur. Ölçek 5'li likert tipte hazırlanmıştır (Karaca, 2001a).	10 madde, 1 boyut 1. İçsel dini motivasyon
Münchener-Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (Das Münchener Motivations Psychologische Religiositäts - Inventar, MMRI, 2004)	Ölçek, Zwingmann ve arkadaşları (2004) tarafından Almanya'da geliştirilmiştir (Zwingmann vd., 2004). Ölçeğin revize edilmiş üçüncü versiyonuna ilişkin psikometrik analizlerin yer aldığı orjinal makale, Apaydın (2010) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Christian Zwingmann vd., 2010). Daha sonra Uysal ve arkadaşları (2014), ölçeğin Türkiye'de güvenilirlik ve geçerliliğini test etmişlerdir. Bu çalışmada, iki boyutlu (a. güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyutu, Cronbach Alpha .967; b. prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk boyutu, Cronbach Alpha .967) ve 20 maddeli bir ölçek ortaya çıkmıştır (Uysal, Turan, Işık, & Çalışma, 2014, ss. 15-27).	28 madde, 4 boyut 1. Güven ve güç kaynağı olarak Tanrı ile ilişki (14 mad.) 2. Adalet odaklı denetim (4 mad.) 3. İşbirlikçi denetim (2 mad.) 4. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk (8 mad.)

i. Allport-Ross Dini Yönelim Ölçeği (1967)

Bu bölümde yer alan çalışmalarda kullanılan dindarlık ölçekleri, Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilmiş olan iç güdümlü-dış güdümlü

dindarlık ölçeği temelinde kültüre uyarlanmış ölçeklerdir. Burada yer alan çalışmaların bir kısmında ölçeğin, Kayıklık (2000) tarafından “**Dinsel Eğilim Ölçeği**” adıyla kültürümüze uyarlanmış versiyonu kullanılmıştır. Bir kısmında ise Ok (Ok, 2011, ss. 548-549) tarafından kültüre uyarlaması yapılmış olan “**İç Güdümlü-Dış Güdümlü Dindarlık Ölçeği (Intrinsic-Extrinsic Religiosity)**” tercih edilmiştir. Tezlerin diğer bir kısmı ölçeğin revize edilmiş formunu, bir kısmı da ülkemiz araştırmacılarının çeviri ve uyarlamada ölçek üzerinde yapmış oldukları değişiklikleri içerir. Dolayısıyla ülkemizde Allport-Ross (1967) Dini Yönelim Ölçeği'nin kültüre uyarlanmış sabit tek bir formu olmadığı için bu ölçeğe dayanarak yapılmış tüm çalışmalar bu başlık altında toplanmıştır.

1. Ayşe Murat (2018). *Yas ve Dini Başa Çıkma: Bir Klinik Örneklem Değerlendirmesi*, Dan. Muhammed Kızılgeçit, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Ayşe Şentepe (2016). *Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Büşra Kılıç (2011). *Kendini Aldatma ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Hayati Hökelekli, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Büşra Kılıç Ahmadi (2017). *Dini Yönelim ve Dini Grup Üyeliğinin Kendini Ayarlama ve İlişkileri Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Emine Demirci (2014). *Ahlâki Olgunluk ve Dindarlık Arasındaki İlişki*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6. Emine Zehra Bilge (2013). *Liseli Gençlerde İç ve Dış Güdümlü Dindarlık ve İyilik Alguları (Ankara Örneği)*, Dan. Naci Kula, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
7. Ferdi Kırac (2007). *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*, Dan. Öznur Özdoğan, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
8. Ferdi Kırac (2013). *Eşcinsellikle İlgili Dini-Psikolojik Algular ve Maneviyat: Erkek Eşcinsel Örneklem*, Dan. Öznur Özdoğan, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. Gülçin Orhan (2014). *Narsisizm Etiyolojisi ve Dindarlıkla İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü

- 10.Gülüşan Göcen (2005). *Dini İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme İle İlişkisi*, Dan. Hayati Hökelekli, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 11.Hakan Işık (2018). *Kişilik ve Dindarlık İlişkisi (Artvin İli Örneği)*, Dan. Muhammed Kızılgeçit, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 12.Hasan Kayıklık (2000), *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme*, Dan. Recep Yaparel, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 13.Hatice Acar (2014). *Kur'an Kurslarına Devam Eden Kadınlar Arasında Dindarlık Biçimleri, Dini Başa Çıkma Faaliyetleri ve Psikolojik İyilik Halleri*, Dan. Recep Yaparel, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 14.İbrahim Gürses, (1999), *Çağdaş kişilik teorileri ve İslami kişilik modelinin karşılaştırılması (Üniversite Öğrencileri Üzerinde Sosyal Psikolojik Bir Araştırma)*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 15.M. Evren Hoşrik (2010). *Dua ve Plasebonun Siğiller Üzerindeki Etkisi*, Dan. Öznur Özdoğan, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 16.Mahmut Kurnaz (2015). *İlk Yetişkinlerde Dindarlık-Mutluluk İlişkisi*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 17.Muhammed Demir (2017). *Dindarlık-Yardımseverlik İlişkisi*, Dan. Ali Kuşat, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 18.Mustafa Koç (2008). *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ve Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 19.Osman Özkan (2016). *Öfke Kontrolü ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Habil Şentürk, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 20.Ömer Akgül (2014). *Hayatı Anlamlandırmada İnançın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği)*, Dan. Murat İskender, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

21.Yunus Emre Temiz (2014). *Yetişkinlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, Dan. Erkan Yaman, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ii. İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (Karaca, 2001)

1. Behlül Tokur (2011). *Stres-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
2. Erenşah Yalçinkaya (2011). *Hac Psikolojisi*, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
3. Faruk Karaca (1997). *Psikolojik Açıdan Ölüm ve Dinî İnanç İlişkisi*, Dan. Abdulvahit İmamoğlu, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Fatih Kandemir (2016). *Umut, İyimserlik ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
5. Fatma Balcı (2011). *Psikolojik ve Öznel İyi Olma Hali ile Dini İnançlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Hayati Hökelekli, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
6. Gülüşan Göcen (2012). *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması*, Dan. Öznur Özdoğan, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
7. Mebrure Doğan (2014). *Dindarlık, Sabır ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
8. Metin Güven (2011). *Motivasyon-Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
9. Metin Güven (2019). *Narsisizm, Alçakgönüllülük ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 10.Muhammed Kızılgeçit (2011). *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*, Dan. Faruk Karaca, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Bilimler Enstitüsü
- 11.Nuriman Karayığit (2017). *Mükemmeliyetçilik ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 12.Ömer Faruk Pala (2003). *Saldırganlık Eğilimi-Dindarlık İlişkisi Üzerine*

Bir Çalışma, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

13.Şükran Çevik Demir (2013). *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*, Dan. Hayati Hökelekli, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

14.Yusuf Kandemir (2006). *Kader İnancının Psikoterapik Açından Fonksiyonu*, Dan. Faruk Karaca, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

c. Münchner-Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (Uysal, 2014)

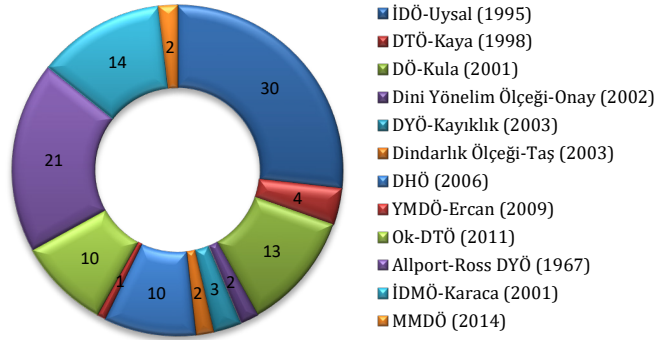
1. Selahattin Yakut (2012). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık-Şiddet Eğilimi İlişkisi*, Dan. Hüseyin Certel, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2. Süreyya Yılmaz (2016). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyi ile Problemler İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Dan. Hasan Kaplan, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

D. Değerlendirme ve Sonuç

90'lı yıllardan itibaren ülkemizde farklı disiplinler tarafından ölçek geliştirme çalışmalarının hız kazandığı görülmektedir. Bu konuda din psikolojisi alanında da ciddi çalışmalar ortaya konulmuştur. Nitekim araştırma kapsamında bu çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmaların henüz

Grafik 1: Dindarlık Ölçeklerinin Kullanım Sayıları (1997-2019)

yeterli düzey ve olgunluğa erişmiş olduğu konusunda şüpheler vardır. Ancak, dindarlık ölçeklerinin yeterlilik ve ölçme düzeylerine ilişkin tartışma ve değerlendirme bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu araştırmanın amacı

dindarlık ölçeklerine ilişkin genel bir taslak sunmaktır. O halde çalışmada ortaya çıkan veriler, bir grafiğe dönüştürülmüş olsa nasıl bir tablo ortaya çıkardı?

Tablo 3: Grafik 1 Kodlamalarının Açılımları

İDÖ-Uysal (1995)	İslami Dindarlık Ölçeği (Uysal, 1995)
DTÖ-Kaya (1998)	Dini Tutum Ölçeği (Kaya, 1998)
DÖ-Kula (2001)	Dindarlık Ölçeği (Kula, 2001)
DYÖ-Onay (2002)	Dini Yönelim Ölçeği (Onay, 2002)
DYÖ-Kayıklık (2003)	Dinsel Yaşayış Ölçeği (Kayıklık, 2003)
DÖ-Taş (2003)	Dindarlık Ölçeği (Taş, 2003)
DHÖ (2006)	Dini Hayat Ölçeği (2006)
YMDÖ-Ercan (2009)	Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği (Ercan, 2009)
Ok-DTÖ (2011)	Ok-Dini Tutum Ölçeği (Ok, 2011)
Allport-Ross DYÖ (1967)	Allport-Ross Dini Yönelim Ölçeği (1967)
İDMÖ-Karaca (2001)	İçsel Dini Motivasyon Ölçeği (Karaca, 2001)
MMDÖ-Uysal (2014)	Münchner-Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (Uysal vd., 2014)

Ülkemiz din psikolojisi araştırmalarında dindarlık ölçeği kullanımına ilişkin verilere ait yukarıdaki grafik (Grafik-1) 1997-2019 yılları arasında yapılan tezlerde kullanılan dindarlık ölçeklerinin kullanım sayılarına göre dağılımını göstermektedir. Yukarıdaki grafik ve tezlerin tarihleri birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde ilk geliştirilen dindarlık ölçeklerinin güncel olarak yerini koruduğunu söylemek mümkündür. Bu durum yakın zamanda geliştirilen dindarlık ölçeklerinin psikometrik olarak iyi olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak yine de ülkemizde din psikolojisi araştırmalarında güncel yaklaşımlara ilişkin genel bir sorgulamayı gerekli kılmaktadır.

Türkiye’de, din ve dindarlıkla ilgili ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmaları, şüphesiz burada verilen örneklerle sınırlı değildir. Din psikolojisi alanıyla da sınırlı değildir. Bu konuda din sosyolojisi, din eğitimi, psikolojinin diğer alanları ve sosyal bilimler içinde birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. Dini Partikularizm Ölçeği (Yaparel, 1987), Dini Dogmatizm Ölçeği (Yapıcı, 2002), Sosyal Hayatta Dinin Etkisini Hissetme ölçeği (Yapıcı & Zengin, 2003), Dini Yönelim Ölçeği (Coştu, 2009), Popüler Dindarlık Ölçeği (Arslan, 2003), Dua Tutum Ölçeği (Albayrak, Acuner, & Seyhan, 2014), İnanç/Dünya Görüşü Ölçeği (Ok, 2012), Dini Yönelim Ölçeği (Onay, 2002), Heterodoks İnanç ve

Davranışlar Ölçeği (Karaca, 2001b) vb. çalışmaları, din ve dindarlığa ilişkin ülkemizde yapılmış diğer ölçek geliştirme çalışmalarına örnek olarak verebiliriz. Ayrıca araştırmacılar tarafından kendi tezlerine özel olarak farklı dindarlık ölçeklerinden istifade edilerek hazırlanmış, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmış dindarlık ölçekleri de vardır. Bunlar arasında, Ulu'nun (2013) çalışması örnek olarak gösterilebilir (Ulu, 2013). Ancak bu ölçekler, araştırmacıların kendi tezleriyle sınırlı olduğu için bu çalışmaya dahil edilmemiştir.

Bu çalışma, Türkiye'de Din Psikolojisi alanında gerek çeviri gerekse kültüre özgü olarak geliştirilmiş dindarlık ölçekleri ve bu ölçeklerin kullanılmış olduğu araştırmaları içeren genel bir literatür taraması mahiyetindedir. Çalışmanın konusu, ülkemizin ölçek konusunda son yirmi yıllık birikimi yansıtmaya yönüyle oldukça önemlidir. Dindarlık ölçekleri ve bu ölçeklerin kullanıldığı araştırmalar, pek çok farklı yönden incelenebilir ve değerlendirilebilir. Nitekim, bu tarz çalışmalar da yapılmıştır (bkz. Mehmedoğlu, 2006; Ok, 2006; Onay, 2001; Yapıcı, 2004, 2015). Bu gibi çalışmaların, ülkemizde özellikle din psikolojisi alanında, ölçek kullanımı ve geliştirilmesinde ortaya çıkan eksikliklerin ve problemlerin giderilmesi yönünde araştırmacılara katkı sağlayacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, A., Acuner, Y., & Seyhan, B. Y. (2014). Dua Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 365-372.
- ALLPORT, G. W., & Ross, M. J. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432-443.
- ARIKAN, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın.
- ARSLAN, M. (2003). Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(1), 97-116.
- AYHÜN, S. E. (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112.
- AYTEN, A. (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü (Doktora)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BOZKURT, V. (2005). *Endüstriyel Post-Endüstriyel Dönüşüm*. Bursa: Aktüel Yayınları.
-

- BUDAK, E. (2008). 11 Eylül Olayları Işığında Almanya’da İslam Algısı: Bir Kopuş mu, Süreklilik mi? *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 38-67.
- CANPOLAT, E. (2014). Küreselleşmenin İzini Foursquare’de Sürmek. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (19), 65-84.
- ÇİRHİNLİOĞLU, F. G. (2006). Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler (Doktora). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- COHEN, A. B., Hall, D., Koenig, H. G., & Meador, K. G. (2005). Social Versus Individual Motivation: Implications for Normative Definitions of Religious Orientation. *Personality and Social Psychology Review*, 9, 48-61.
- COHEN, A. B., Mazza, G. L., Johnson, K. A., & Enders, C. K. (2017). Theorizing and Measuring Religiosity Across Cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(12), 1724-1736. DOI: 10.1177/0146167217727732
- COŞTU, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.
- ÇETİN, C., & Karalar, S. (2016). X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 157-197.
- DEDE, A. (2017). Küresel Toplumsal Hareketlerde “Ben Nesli”nin Rolü. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 3(Özel Sayı), 67-82.
- ERCAN, N. (2009). Evlilikte Kadına Yönelik Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumların Yordayıcıları: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, Sistemi Meşrulaştırma ve Dini Yönelim (Yüksek Lisans). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- FIRAT, E. (1977). Üniversite Öğrencilerinde Allah İnancı ve Din Duygusu: Din Psikolojisi Açısından Bir Değerlendirme (Doktora). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- FLERE, S., & Lavrič, M. (2008). Is Intrinsic Religious Orientation a Culturally Specific American Protestant Concept? The Fusion of Intrinsic and Extrinsic Religious Orientation Amongnon-Protestants. *European Journal of Social Psychology*, 38, 521-530. <https://doi.org/10.1002/ejsp.437>

- GLOCK, C. Y. (1962). On the Study of Religious Commitment. *Religious Education, (Research Supplement, 42)*, 98-110.
- GORSUCH, R. (1990). Measurement in Psychology of Religion Revisited, *Journal of Psychology and Christianity. Journal of Psychology and Christianity*, 9(2), 82-92.
- GÖLCÜ, A., & Çuhadar, M. (2017). Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü. *Ombudsman Akademik*, Yıl 4(7), 71-99.
- GÜNAY, Ü. (1978). Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat. *Erzurum*.
- GÜNEŞ, A. (2018). Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 203-216.
- GÜRSES, İ. (2010). *Dindarlık ve Kişilik (Birinci)*. Bursa: Emin Yayınları.
- HARLAK, H., Eskin, M., & Demirkıran, F. (2008). The Development and the Psychometric Investigation of the Muslim Religious Orientation Scale (MROS). *International Journal of Psychology*, 43(3-4), 63-63.
- HILL, P. C. (2013). Din Psikolojisi ve Maneviyat Araştırmalarında Ölçme: Mevcut Durum ve Değerlendirme. İçinde R. F. Paloutzian & C. L. Park (Ed.), & İ. Çapcıoğlu & A. Ayten (Çev.), *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- HILL, P. C., & Hood, R. W. (1999). *Measures of Religiosity*. Birmingham.
- HOGE, D. R. (1972). A Validated Intrinsic Religious Motivation Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 11, 369-376.
- HÖKELEKLİ, H. (2010a). *Din Psikolojisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- HÖKELEKLİ, H. (2010b). *Din Psikolojisine Giriş (1. bs)*. İstanbul: Dem Yayınları.
- ILGAZ, C. (2012). Toplumsal Açından Küreselleşme ve Küresel Kültür. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (10), 175-179.
- IRMAK, F., & Kahya, Y. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde Terörizm ve Terörizm Korkusu: 11 Eylül Terör Saldırılarının Öncesi ve Sonrasına İlişkin Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 315-324.
- KARABEKİR, M., Şencan, M. N. M., & Tozlu, E. (2016). Y Kuşağının Girişimcilik Algısının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma. *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies JAVS)*, 2(4), 59-67. <https://doi.org/10.23929/javs.18>

- KARACA, F. (2001a). Din Psikolojisinde Metot Sorunu ve Bir Dindarlık Ölçeğinin Türk Toplumuna Standardizasyonu. *EKEV Akademi Dergisi*, 3(1), 187-201.
- KARACA, F. (2001b). Heterodoks İnanç ve Davranışlar Ölçeği Üzerine Bir Deneme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15), 145-168.
- KAYA, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- KAYIKLIK, H. (2000). *Dini Yaşayış Biçimleri: Psikolojik Temelleri Açısından Bir Değerlendirme (Doktora)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KAYIKLIK, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.
- KAYIKLIK, H., & Kalgı, M. E. (2017). Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-19.
- KOŞTAŞ, M. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖKTAŞ, M. E. (1993). *Türkiye’de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- KULA, N. (1993). *Kimlik ve Din: Ergenler Üzerine Bir Araştırma (Doktora)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KULA, N. (2001). *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- KULA, N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Dem Yayınları.
- LENSKI, G. E. (1961). *The Religious Factor: A Sociological Study of Religion’s Impact on Politics, Economics and Family Life*. Garden City, N.Y.: Doubleday.
- MEHMEDOĞLU, A. U. (2006). Dindarlığın Peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 465-478.
- MUTLU, K. (1989). Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyolojide Yöntem Üzerine Tartışma). *İslami Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 194-199.
- OK, Ü. (2006). Türkiye’de Din Psikolojisi: Neredeyiz ve Nereye Gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 441-456.
- OK, Ü. (2011). Dini tutum ölçeği: Ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.

- OK, Ü. (2012). Biyografik Anlatıya Dayalı inanç Gelişimi Biçimleri ve Nicel Ölçümler. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), 121-155.
- ONAY, A. (1997). Dini Yönelim Düzeyi ile Sınav Kaygısı İlişkisi ve Sınav Kaygısında Hipnoterapi (Yüksek Lisans). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ONAY, A. (2001). Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları. İslami Araştırmalar Dergisi, 14(3-4), 439-449.
- ONAY, A. (2002). Dini Yönelim Ölçeği: Ölçek Geliştirmede Yöntem, Teorik Altyapı, Geçerlilik ve Güvenirlilik. İslamiyat, 5(4), 181-192.
- ONAY, A. (2004). Dindarlık Etkileşim ve Değişim. İstanbul: Dem Yayınları.
- ÖZBAYDAR, B. (1970). Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Baha Matbaası.
- SPIILKA, B., Hood, R. W., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2003). The Psychology of Religion: An Emprical Approach (Third Edition). New York: The Guilford Press.
- TAPLAMACIOĞLU, M. (1962). Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (10), 141-151.
- TAŞ, K. (2003). Dindarlık Ölçeği: Dini Tutumlar Üzerine Bir Araştırma. Tabula Rasa, Yıl 3(8), 239-247.
- TSANG, C., & McCullough, M. E. (2003). Measuring Religious Constructs: A Hierarchical Approach to Construct Organization ad Scale Selection, Positive Psychological Assesment. İçinde S. J. Lopez & C. R. Snyder (Ed.), A Handbook of Models and Measures (ss. 345-360). Washington: American Psychological Association.
- ULU, M. (2013). Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Ölçülmesi Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Örneği (Doktora). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- UYSAL, V. (1995). İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma (A pilot study on the İslamic religiosity). İslami Araştırmalar Dergisi, 8(3-4), 263-271.
- UYSAL, V., Turan, Ş., Işık, Z., & Çalışma, Ö. (2014). Motivasyonel Dindarlık Ölçeği (MMRI) Üzerine Bir Değerlendirme. Journal of Islamic Research, 25(1), 15-27.
-

- ÜNAL, A. (2015). Uyumlu Bir Dünya İnşası Bağlamında Sinema ve Din İlişkisi: “Life of Pi” Örneği. *International Journal of Science Culture and Sport*, (Special Issue 4).
- YAPAREL, R. (1987). Yirmi-Kırk Yaş Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Doktora). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAPICI, A. (2002). Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 75-118.
- YAPICI, A. (2004). Din Bilimleri Alanında Yapılan Empirik Çalışmalarda Karşılaşılan Metodolojik Bir Problem: Ölçek mi Olguyu, Olgu mu Ölçeği Oluşturmakta? *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 85-118.
- YAPICI, A. (2015). Kuramdan Yönteme “Ruh Sağlığı-Din” Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 11(2), 25-61.
- YAPICI, A., & Zengin, S. (2003). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 65-128.
- YILDIZ, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma. *Tabula Rasa*, 1(1), 19-42.
- YILDIZ, M. (2006). Ölüm Kaygısı ve Dindarlık (1. bs). İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- ZWINGMANN, C., Grom, B., Schermelleh, K., Madsen, R., Schmitz, E., & Moosbrugger, H. (2010). Münchener Motivasyonel Dindarlık Envanteri: Boyutsal Kontrol ve Denetim (H. Apaydin, Çev.). *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 287-312.
- ZWINGMANN, C., Grom, B., Schermelleh-Engel, K., Madsen, R., Schmitz, E., & Moosbrugger, H. (2004). Das Münchener Motivationspsychologische Religiositäts-Inventar: Dimensionsanalytische Prüfung und Revision. İçinde C. Zwingmann & H. Moosbrugger (Ed.), *Religiosität: Messverfahren und Studien zu Gesundheit und Lebensbewältigung. Neue Beiträge zur Religionspsychologie* (ss. 57-77). Münster: Waxmann.

THE RELIGIOSITY SCALES IN THESES OF THE PSYCHOLOGY OF RELIGION IN TURKEY: A Bibliographical Research (1997-2019)

✉ Ahmet ALBAYRAK^a

✉ Emine KURT^b

Extended Abstract

Defining, understanding, explaining the phenomenon of religiosity, and its revealing the effects on the individual with its different dimensions is one of the basic study topics of the psychology of religion. However, the multi-dimensional and complex structure of religiosity brings with it several difficulties in the definition and conceptualization. In order to understand the phenomenon of religiosity from past to present, many definitions and conceptions have been made. Especially theology, philosophy, social sciences etc. many different areas have shown interest in the subject within the framework of their perspectives. In the definition of religiosity, in addition to the sociological contexts such as religion, tradition, and culture, there is also the psychological context that has been considered concerning the perception of religion on the individual level and how religion is experienced. Therefore, there are many definitions of religiosity in the literature, which are made by different disciplines according to different dimensions and different contexts.

As in the definition of religiosity, important problems arise in measuring. These problems have been continuing since the 1940s when the first religiousness surveys in the field of psychology of religion began. One of the main problems in the psychology of religion research is to try to determine the degree, direction, tendency, and dimensions of religiousness according to the scales. Each researcher tries to identify and understand religiosity from the perspective of the measurement tool. However, the creation or selection of the relevant measurement tool is closely related to the theory

^a Assoc. Prof., Uludağ University, ahmetalbayrak1@gmail.com

^b Ph.D. Student, Uludağ University, fkurt@gmail.com

and perception of the religiosity of the researcher.

The main focus of criticism in the psychology of religion is to see complex phenomena such as religious experience, religious attitudes, and beliefs as an object that can be measured with a reductionist approach. For example, it can be seen that religious experience has a very complex structure when it is taken into consideration in terms of beliefs, religious practices, social religious activities, transcendental feelings, or the connection with the supernatural. Therefore, it is possible to encounter many problems in the measurement of religious experiences and religious attitudes and experimental analysis of religiosity.

While the measurement paradigm in the psychology of religion is the focus of many debates, scales for correlational studies in religiosity studies are considered to be the most reliable data collection tools. However, it is important to determine the most appropriate scale for the case and to apply it to a sample group with the ability to represent the universe. In any study, the relevant case is evaluated according to the data obtained from the scale. Thus, a phenomenon is defined from the scale. Each researcher tries to understand and evaluate the phenomenon within the boundary presented by the measurement tool.

Another problem arises from the fact that the first religiosity surveys were Western-centered and these studies were attempted to be adopted by other beliefs, cultures, and traditions over time. This situation led to the discussion of some important problems in the context of locality. In our country, these problems have been taken into consideration by psychologists of religion and researchers from other fields and there has been a limited accumulation of methods, techniques and tools in the measurement of religiousness. As a result of these studies, both the adaptation and specific instruments of religiosity were developed in the context of the Turkish-Islamic tradition.

Another problem in the measurement of religiosity is the existence of a large number of similar religiosity measurement tools in the field. This situation led to criticism of religiousness scales and some criteria related to scales. On the other hand, it is important to examine the effects of current developments in the measurement of religiosity. It can be said that change and differentiation are inevitable in the way and perception of religion, along with the developments in many areas ranging from technology to politics, from politics to economy, from education to law. Therefore, it is necessary to take into account the effects of important social events and current developments on the individual and society in the measurement of

religiousness.

For new researchers in the field, the fundamental problems mentioned above about the religiosity measurement are “what kind of religious scales should be used in what kind of studies?” many questions such as brings. For this reason, the main purpose of our study is to reveal a literature about “religiousness scales” used in master's and doctoral theses in the field of psychology of religion in our country. Thus, researchers who work in this area or in other areas related to the field will be provided more easily to reach the religiousness scales and general information about these scales. For the intended purpose, the bibliographic method was used to classify the theses according to the religiosity scales.

In order to reach the theses in the field of psychology of religion, the database of the National Thesis Center of the Council of Higher Education (Yök Tez) was used. In the relevant database, the terms “religion psychology”, “religiousness”, “religious belief”, “religious attitude” were entered into the scanning term without specifying a date range limit. As a result of the screening, 70 master and doctorate theses between 1997-2018 were included in the study. It is hoped that this study will be useful in terms of showing an accumulation of 20 years of knowledge about measurement instruments and studies in our country's psychology of religion and putting an important literature for the new researchers.

Keywords: Psychology of Religion, Religiosity, Religiosity Scale.

